

МІФОЛОГЕМА СМЕРТІ У ПОЕЗІЇ ПЕТРА СКУНЦЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 28.

УДК 821.161.2–1.09 “Скунць П.”

Ребрик О. Міфологема смерті у поезії Петра Скунця; 7 стор.; кількість бібліографічних джерел – 7; мова – українська.

Анотація. Розглянуто феномен буттєвої міфологеми в творчості Петра Скунця, акцентовано увагу на міфологемі смерті, як межовій ланці в структурі життєвого циклу.**Ключові слова:** міфологема смерті, міфологема циклічності буття, феномен переродження

У статті міфологема смерті розглядається як межова ланка у циклі буття людини. Ряд досліджень цю на тему свідчить про неоднозначну позицію науковців щодо феномену смерті. Поняття смерті одне із головних уявлень міфологічної картини світу. У народних переказах побутує уявлення, що смерть не припиняє існування людини повністю. Тут не йдеться лише про релігійний світогляд, але швидше про легенди та міфи пов'язані, наприклад, із бродячими мерцями. За народними віруваннями, мерці не приходять із пекла та мороку, а вилізають із труни чи з'являються невідомо звідки [1, с. 234]. Смерть слугує межею між світами і одночасно – є головним змістом і характеристикою потойбічного життя. Михайло Грушевський, досліджуючи українські казки, вказав на те, що смерть сприймалася примітивною людиною як вплив злої сили чи ворогів. Для української обрядовості характерне трактування смерті як локальне переміщення в просторі, відхід, а померлий – той, хто відійшов, при цьому зазвичай трансформується його зовнішність [2, с. 247].

За Миколою Бахтіним саме усвідомленням своєї смертності людина й відрізняється від усіх живих створінь, що проілюстроване наявністю певного образу смерті в кожній конкретній людській культурі [3, с. 27]. Поряд з тим, Бахтін висловив думку про нетиповий для сучасної культури образ амбівалентної смерті. Іншої точки зору дотримується американський дослідник міфології Джозеф Кемпбел, стверджуючи, що усталені символи наших бажань і страхів перероджуються в свої антиномії, тому тепер викликом є вже не життя, а смерть. Тільки народження може підкорити смерть – не повторне переродження чогось давнього, але народження нового [4, с. 16]. Можемо говорити також про те, що символічна смерть героя означена своєрідним досягненням зрілості. Інший американський науковець Джозеф Хендерсон вважає, що той, хто хоче навчитися зустрічати смерть, повинен як належить засвоїти уроки минулого, які промовляють: смерть – це таїнство, до неї потрібно готуватися з таким самим настроєм покірності та смирення, з яким ми вже готувалися до життя. З цим пов'язаний мотив невчасного приходу смерті, своєрідної неготовності до неї, що характерно для деяких поезій Петра Скунця*.

*А смерть натисне на дзвінок,
холодні очі в мене вступить, –
на поміч кликну всіх жінок,
і смерть налякано відступить.*

Або:

*Ми на всьому світі одинокі.
Та зі смертю я ще поборюсь.*

При аналізі поезії Петра Скунця працюють всі запропоновані вище моделі трактування міфологеми смерті. Серед інших міфологем буттєвого циклу смерть займає кількісно домінуючу позицію у творчості поета. Її межове місце у циклі буття людини пояснюється насамперед тим, що смерть «перезивають» (від «жити») ті, що залишилися, тим самим продовжують існування померлого.

*Бо в цій житті, де люде не вмирають,
здолавши смерть, продовжують свій рід,
я, син свободи і свого краю, –
я сам засів за себе, як за дріт.*

Я в цій житті був від епохи вище.

І це мій гріх. Все інше – то не гріх.

Дарма несуть мене на кладовище.

Я в землю впав. Воскресну. Як горіх.

Сам Петро Миколайович мав таке бачення минулості людини: «Уже перший крок людини в життя – є кроком до смерті, тобто до прірви, а до неї легше йти, задивившись у небо, де в кожного нібито є своя зірка. Але бувають у кожного такі моменти, коли прірва до себе тягне, ніби саме в ній захована невидима гравітаційна сила, і хода твоя перетворюється на біг назустріч смерті, вже й не марафонський, а спринтерський, дарма, що на тобі тягар літ, тягар досвіду, тягар тих знань, які здобуло людство» [5]. Така позиція щодо смерті розкриває суть поета, його покликання – з тягарем знань та досвіду попередників протистояти реаліям та творити добру літературу. Тарас Салига влучно охарактеризував митця: «Скунць навчився відверто жити і відверто говорити про життя» [6, с. 369]. Можемо продовжити цю тезу, сказавши, що Скунць навчився відверто говорити і про смерть. Найкращою ілюстрацією цього є поезія «Смертельний вірш». У ньому смерть «розгнівана й сумна» приходиться за ліричним героєм, натомість той вступає з нею в діалог:

Кого забрала – з пам'яті не стерти.

А ти, безбожна, пам'ять відкуси.

*Давай лягай зі мною в ліжку, смерте,
домовимось, сьогодні без коси.*

*Ти знаєш, смерте, хто я, звідки, де я,
в талантів є одвіку вороги.*

* Поезія цитується за виданням: Скунць Петро Миколайович. Твори. Книга I/Упорядкування та підготовка текстів Наталії Скунць; передмова Тараса Салиги. – Ужгород: Гражда, 2007. – 272 с.

*Давай-но, смерте, ублажу тебе я,
а завтра я вертатиму борги.*

Бачимо наскільки безпосередньо Петро Скунець ставиться до персоніфікованої смерті. Складається враження, що усвідомивши свою позачасовість, усвідомивши існування об'єктів нетривких у часі й можна осягнути феномен не лише смерті, але й любові, довіри, життя. Варто зазначити, що поет не табує слово «смерть», завжди називає її саме так, є лише кілька випадків у назвах віршів «Світ без батька», «Світ без матері». Однак, читачу зрозуміло, про що йдеться.

Мотив переродження з переходом на якісно вищий рівень існування прочитуємо у вірші, що присвячений Миколі Вінграновському:

*Творить світ, Миколо, вічне коло,
а якщо по-вченому – спіраль.
От і перенісся ти, Миколо,
на нову небесну магістраль.*

«Поет чітко акцентує на тягlostі вічного життєвого колообігу, традицій і модифікації цих традицій, які у свою чергу стають літературним канonom» – так написав про Петра Скунця Тарас Салига (в передмові до першої книги творів Петра Миколайовича). Канонічних імен, до яких апелює поет десятки. З них твориться історія краю не лише у літературному просторі, але (передусім) в історичному. Адже, князь Лаборець, Августин Волошин, Олександр Духнович, Іван Франко, Тарас Шевченко, Григорій Тютюнник, Юрій Станинець й інші – це ті наріжні камені, що творять міцний фундамент моральних догм та стійкої національної позиції. І хоч їхні імена викарбовано на могильних пам'ятниках, у словах Скунця вони часом живіші за сьогоднішні суцільні. Зважаючи на дослідження канадського літературознавця Нортропа Фрая (йдеться про працю 1957 року «Анатомія критики»), варто наголосити, що першопочатково у житті індивіда переважав принцип неперервності. Тому закономірно те, що смерть трактувалася як перехід до нового народження чи переродження особистості. Натомість у сучасному світі відбувся зворотний процес сприйняття смерті – її елімінація. Напевно саме наша цивілізованість і прагматизм виокремили смерть як самодостатню сутність, як суто фізіологічне явище, що потягнуло за собою загострення почуття страху, якого практично не відчувало архаїчне суспільство. У цьому ракурсі міфологема смерті у поезії Петра Скунця тяжіє швидше до первісного сприйняття. Маємо на підтвердження такі рядки: *«І я готовий хоч сьогодні вмерти»; «Я вже давно при передсмертних свічах, / і все мені байдуже, що земне»; «Вмирає наш рід. Як і вся Україна. Не кровлячи, / добровільно вмирає / В цій дурній круговерті, / де з собою я б'юся, / не боюся я смерті, / я безсмертя боюся».*

Міфологічний код передбачає потребу людини в доступі до «містичного», а християнські засади відповідають на засадничі онтологічні питання, що їх автор ставить перед собою і читачем, тому відповідно міфологема циклічності буття розкривається у системі біблійного трактування і мі-

фологічних уявлень предків. Петро Скунець часто співставляє християнське і міфологічне осягнення феномену життя та смерті. Міфологічне часто протистоїть біблійному:

*... що молився я Велесу-богу
а потрібно було не йому.
Звір невидний, але з пазурами –
він таївся за кожним куцем.
Чи Стрибог наганяє з вітрами,
чи Перун із громами й дощем?*

Знаємо, що Велес, Стрибог та Перун – одні з найзагадковіших та наймогутніших богів давньої України. Якими б жертвами не задобрював ліричний герой богів це все одно не заспокоює його тривогу. Біблійне трактування міфологеми смерті виражається у таїнстві сповіді. Це ілюструє поезія з відповідною назвою:

*Я старий.
За гріхи
сповідаюсь належить.
Сповідаюсь тобі.
А, можливо, собі.
Хочу жити сто літ.
А доконує – нежить.
Нежить – значить не жити.
І віддатись судьбі.*

Чим, якщо не сповіддю, є інша поезія – «Собі на смерть», написана приблизно за півроку до відходу у вічність П. Скунця: *«От уже й закінчилася битва / на бою льодовім крижана. / І заплаче за мною молитва, / і в печалі заплаче жона. / Тільки знайте, що я не льодина, / я звичайний сумний чоловік, / ще, можливо, заплаче людина / та, яку я не бачив вовік. / Я любив і сади й виноград, / але, мабуть, любив я тому, / що від них не було ще зради, / і служити не мав я кому. / Можна бити. Чи просто грубити. / Та пробачте, кого не згадав, / я любити умів і робити, / але світ, де живу, спотребити / за життя вам, звичайно, не дав! / Розумію – життя у вас битва. / Але я залишаюся – без... / Адже ваша нещира молитва / упаде, не досявши небес. / Коли в мене й душа вже похлила, / смерть чекає свого любаса, / і роззявила пащу могила – / я побачив, що є небеса».* В обох випадках наратор має за що дякувати і за що просити прощення перед Богом та людьми, проте поетичні настрої різні – в першому випадку це ще лише віддалене передчуття скінченності перебування на цьому світі, а вже у другому вірші – свідоме розуміння близькості смерті.

Вірші Петра Скунця наближають феномен смерті до чогось добре знаного, що можна було б розтлумачити. В людей є потреба самозбереження, вона диктує їм за допомогою комплексу вірувань, звичаїв та ритуалів «приручити», одомашнити смерть, таким чином захиститись від неї. З одного боку смерть представляє неперервність існування (на прикладі зміни поколінь). З іншого ж – це порушення людського спокою, гармонійного перебування на цьому світі. Література ХХ ст. тяжіє до переосмислення феномену смерті та й міфологеми циклічності буття загалом, що пояснює велику ува-

гу поетів, письменників та літературознавців до строком». У випадку Петра Скунца це лише біологічного питання. На жаль, «все прекрасне обмежене гічний строк.

Література

1. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія. – К., 1994. – С. 201-256.
2. Петров В. Передхристиянські релігійно-світоглядні елементи. Генеза народних звичаїв і обрядів. Народний погляд на смерть // Енциклопедія українознавства. Загальна частина: У 3 т. Київ, 1994. Т. 1. С. 244-248.
3. Брейкин О.В. Происхождение сакрального образа смерти // Философия М. М. Бахтина и этика современного мира. Саранск. 1992. – С. 27-33.
4. Джозеф Кэмпбелл. Герой с тысячами лицами. – София, 1997. – 336 с.
5. Скунець П. Задивившись у прірву, не втримаєш зірку... // Літературна Україна. 2007. – 7 червня.
6. Салига Тарас. Воздвиження храму. – Львів: Світ, 2009. – 504 с.
7. Скунець Петро Миколайович. Твори. Книга І./Упорядкування та підготовка текстів Наталії Скунець; передмова Тараса Салиги. – Ужгород: Гражда, 2007. – 272 с.

Олеся Ребрик

МИФОЛОГЕМА СМЕРТИ В ПОЕЗІИ ПЕТРА СКУНЦА

Аннотация. Рассмотрен феномен бытийной мифологема в творчестве Петра Скунца, акцентировано внимание на мифологеме смерти, как пограничном звене в структуре жизненного цикла.

Ключевые слова: мифологема смерти, мифологема цикличности бытия, феномен перерождения.

Olesia Rebryk

THE MYTHOLOGEMA OF DEATH IN POETRY BY PETER SKUNTS

Summary. Considered phenomenon of existent mythologema in the works by Peter Skunts, focused at the mythologema of death as a boundary link in structure of the life cycle.

Key words: mythology of death, myth cycle of life, phenomenon of rebirth.

Ребрик Олеся – аспірант кафедри української літератури Львівського національного університету ім. І. Франка.